

Денисенко Григорій Вячеславович,
аспірант юридичного факультету Київського
національного університету ім. Тараса
Шевченка;

Науковий керівник: Кучинська О. П.,
професор кафедри правосуддя Київського
національного університету ім. Тараса
Шевченка, доктор юридичних наук, професор

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОРЯДКУ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ФОРМІ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ

Відповідно до ст. 477 Кримінального процесуального кодексу України (КПК), кримінальним провадженням у формі приватного обвинувачення є провадження, яке може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень [1]. А.Ю.Козленко вважає, що приватне обвинувачення - це твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, та кримінальне переслідування за вчинення яких передано державою на розсуд потерпілої особи, яке висунуте за наявності заяви потерпілого або його законного представника і реалізується в рамках спеціальної правової процедури [2, с. 105].

Тут слід зазначити, що серед науковців існує позиція згідно якої вказаний різновид кримінального провадження не є класичним видом у формі приватного обвинувачення зважаючи на що, його варто іменувати «кримінальне провадження, яке може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого» [3, с. 218]. На нашу думку, такі зміни у законодавстві навряд чи вплинуть на якість здійснення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення та підвищать ефективність кримінального судочинства. Є інші, значно важливіші моменти,

які потребують коригувань. Одним із таких ми вважаємо недосконалість правового регулювання у даній сфері.

Особливістю кримінального провадження у формі приватного обвинувачення за КПК України є те, що законодавцем передбачено проведення досудового розслідування за цією категорією справ. Прокурор і слідчий у межах своєї компетенції зобов'язані розпочати досудове розслідування, але підставою у цьому випадку є лише заява потерпілого, тобто активна роль належить не прокурору, слідчому, а особі, яка звертається із заявою про вчинення щодо неї кримінального правопорушення. Отже, заява (повідомлення) потерпілого, як правило, є єдиним законним приводом для початку кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. Якщо потерпілим є неповнолітня особа або особа, яка визнана в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, або яка через хворобу, фізичні або психічні вади чи з інших поважних причин не може сама подати заяву, її може подати його законний представник. На нашу думку, ця позиція законодавця є правильною, оскільки, коли справи приватного обвинувачення порушувались тільки судом, то виникало багато дискусійних питань щодо розгляду цих заяв органом дізнання (як правило, міліцією). Особи, про вчинення щодо них злочинів цієї категорії, нерідко звертались із заявами не в суд, як це було передбачено законом, а до міліції. Органом дізнання, як правило, приймалось рішення про відмову в порушенні кримінальної справи, матеріали осідали в архівах, замість того, щоб бути направленими в суд для розгляду по суті [4, с. 155-156].

Вітчизняний законодавець передбачає окремі випадки у яких можливе кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 477 КПК кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень чіткий перелік яких передбачений законодавством [1].

Інститут приватного обвинувачення є однією з найдавніших форм організації кримінальної процесуальної функції захисту прав і свобод людини. Виділення у КПК України окремої глави щодо кримінального провадження у формі приватного обвинувачення надає інституту приватного обвинувачення завершеності, саме існування такого інституту є показником рівня розвитку правової держави. Потерпілий є ініціатором для початку кримінального провадження у формі приватного обвинувачення і в подальшому він має право примиритися з підозрюваним, обвинуваченим і укласти угоду про примирення на усіх стадіях кримінального провадження. Отже, потерпілий є основною фігурою в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, йому мають бути роз'яснені його права, а також забезпечена можливість їх реального здійснення. Тому запропоновані пропозиції щодо використання професійної правової допомоги і закріплення на законодавчому рівні права підтримувати обвинувачення в суді сприятиме удосконаленню процесуального статусу потерпілого у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення [4, с. 158].

Проаналізувавши норми КПК в частині правового регулювання здійснення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення ми дійшли висновку про їх дуже обмежену кількість. Адже, лише три статті КПК вказують особливості кримінального провадження саме у формі приватного обвинувачення в Україні: ст. 477 «Поняття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення», ст. 478 «Початок кримінального провадження у формі приватного обвинувачення», ст. 79 «Відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення». Окрім того статті 478 та 479 мають дуже обмежений характер. Звідси можемо дійти висновку про необхідність внесення відповідних доповнень з метою покращення правового регулювання порядку здійснення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

На думку деяких науковців, разом з позитивними новаціями кримінального процесуального законодавства ми вбачаємо і його суттєві недоліки стосовно нормативного забезпечення функціонування інституту приватного обвинувачення. Головним таким недоліком (або ж навіть законодавчою прогалиною) є відсутність зазначення чітких вимог щодо змісту та форми заяви про кримінальне порушення як у КПК, так і в Інструкції. На наш погляд, у такому випадку варто вдатися до аналогії закону й застосувати розширене тлумачення відповідних положень ч. 5 ст. 214 (початок досудового розслідування), у якій зазначені відомості, що підлягають внесенню до ЄРДР. Основними вимогами, зокрема, можуть бути такими: особисті дані заявника (П.І.Б., місце проживання); виклад обставин події (дата, час, місце). До факультативних можна віднести такі: наявність моральної, фізичної чи матеріальної шкоди, завданої протиправними діями; спосіб, засоби й знаряддя вчинення кримінального правопорушення; опис особи, що вчинила кримінальне правопорушення, на думку потерпілого (особливі прикмети); наявність очевидців [5, с. 388].

Ще однією суттєвою прогалиною вітчизняного законодавства є відсутність врегулювання новим КПК 2012 року у порівнянні зі старим КПК 1960 року захисту інтересів постраждалих, стан яких унеможлиблює (ускладнює) самостійну ініціацію кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. На даній проблемі наголошує у своєму дослідженні А.І. Тітко [6]. Автор зауважує на тому, що можуть виникнути ситуації коли право ініціювати кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення переходить до правопорушника. Наприклад, у випадку коли правопорушником є єдиний родич, який і має таке право. Зважаючи на таке науковець вбачає, що буде доцільно відродити право прокурора втручатися в провадження у формі приватного обвинувачення у виключних випадках коли потерпілому заважає подати таку заяву його безпорадний стан та надати йому право у таких

випадках розпочинати кримінальне провадження без заяви потерпілого [6, с.269]. Ми цілком підтримуємо дану пропозицію, адже якщо проаналізувати судові рішення у справах приватного обвинувачення за суб'єктом відповідальності, то можна дійти висновку про те, що непоодинокими є випадки коли родичі такі вчиняють злочини один проти одного.

Викладене вище дозволяє зробити висновок, що чинне національне законодавство щодо кримінального провадження у формі приватного обвинувачення містить чимало колізій та прогалин, а тому потребує вдосконалення. Зокрема, вбачається за необхідне розширити правове регулювання інститут приватного обвинувачення шляхом внесення відповідних доповнень. Адже, проаналізувавши норми КПК в частині правового регулювання здійснення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення ми дійшли висновку про їх дуже обмежену кількість та стислий характер.

Доцільно відродити право прокурора втручатися в провадження у формі приватного обвинувачення у виключних випадках коли потерпілому заважає подати таку заяву його безпорадний стан та надати йому право у таких випадках розпочинати кримінальне провадження без заяви потерпілого.

Необхідне внесення статті, яка міститиме вимоги до заяви потерпілого. Адже, спостерігається відсутність зазначення чітких вимог щодо змісту та форми заяви про кримінальне порушення як у КПК, так і в Інструкції. А також статті, яка надаватиме право потерпілому на безоплатну правову допомогу у випадках неможливості самостійно забезпечити себе кваліфікованою юридичною допомогою.

Не слід забувати про те, що розробляючи конкретні пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства в частині правового регулювання здійснення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення слід обов'язково взяти до уваги положення щодо даних питань,

які містяться й у інших статтях КПК, а не лише раніше зазначених трьох спеціальних статтях.

Вказані заходи сприятимуть підвищенню ефективності застосування національних норм щодо здійснення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

Насамкінець, слід зауважити, що правове регулювання кримінального провадження у формі приватного обвинувачення потребує подальших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року // Відомості Верховної Ради України. - 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст.88. 2.

2. Малярчук Н. В. Інститут приватного обвинувачення в кримінальному процесі України: досвід та новації / Н. В. Малярчук, Д. Ю. Бондаренко // Актуальні проблеми держави і права. - №56. - 2014. - С.385-391

3. Перепелиця С. І. Правова природа кримінального провадження у формі приватного обвинувачення та її регламентація за новим КПК України / С.І.Перепелиця // Право і безпека. - 2012. - №4. - С.180-185

4. Предместніков
О. Потерпілий як сторона обвинувачення в справах приватного обвинувачення /
О. Предместніков // Форум права. - 2009. - № 2. - С. 345-349. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09pogspo.pdf>

5. Сорока С. О. Окремі аспекти кримінального провадження у формі приватного обвинувачення / С. О. Сорока // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. - 2014. - № 807. - С. 154-158.

6. Тітко І. А. Проблемні питання захисту інтересів постраждалих, стан яких унеможливило (ускладнило) самостійну ініціацію кримінального провадження у формі приватного обвинувачення / І. А. Тітко // Порівняльно-аналітичне право. - 2015. №2. - С. 267-271